

İNSANIN YARATILMASI VE MELEKLER*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili Ak-Televizyon izleyicileri ve Ak-Radyo dinleyicileri! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun... Size seyahat esnasında, hac yolunda bu tefsir sohbetimi yapıyorum. Bugünkü sohbetimizin mevzuu olan ayet-i kerime, Bakara Sûresi'nin 30. âyet-i kerimesi. Bir ayet-i kerime...

Allah-u Teâlâ Hazretleri Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 30. ayet-i kerimesinde buyuruyor ki, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahim:*

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ
خَلِيْفَةً قَالُوْا اَتَجْعَلُ فِىْهَا مَنْ يُّفْسِدُ فِىْهَا
وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ اِنِّىْ اَعْلَمُ مَا
لَا تَعْلَمُوْنَ

(البقرة: ۳۰)

(Ve iz kâle rabbüke li'l-melâiketi innî câilün fî'l-ardi halîfeh, kâlû e tec'alü fîhâ men yüfsidü fîhâ ve yesfikü'd-dimâe ve nahnü nüsebbihu bi-hamdike ve nukaddisü lek, kâle innî a'lemü mâ lâ ta'lemûn.) (Bakara, 2/30)

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

Bu ayet-i kerime, insanoğlunun yaratılmasından önce, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin insanları yaratacağını meleklerle bildirmesi üzerine, meleklerin de:

“—Yeryüzünde böyle bir mahlûk yaratacağın yâ Rabbi; onlar yeryüzünde fesad çıkartacaklar, kanlar dökecekler. Halbuki biz seni tesbih ediyoruz, seni takdis ediyoruz.” demeleri; Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin de:

“—Ben sizin bilmediklerinizi bilirim!” buyurması konusunda. Ayet-i kerime bu. Şimdi izahına geçelim:

a. Allah'ın Bir Halife Yaratacağını Bildirmesi

(*Ve iz kâle rabbüke li'l-melâiketi*) İz, Arapça'da bir edattır, zaman bildirir. İzâ da zaman bildirir. Yâni iz'den sonra bir *elif* de gelip izâ olursa, “o vakit ki” mânâsına gelir. Meselâ:

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

(النصر:١)

(*İzâ câe nasru'llâhi*) “O vakit ki, Allah'ın nusreti geldi, geldiği zaman.” (Nasr, 110/1) İngilizce (*when*) gibi, “o vakit ki” mânâsına gelir. İz olunca da, “Hani o vakit var ya, an o zamanı ki...” mânâsına gelir. Eski, mâzide olmuş bir olayın yâdı, hatırlatılması bahis konusu olduğu zaman kullanılan bir edat.

(*Ve iz kàle*) “Hani hatırla o zamanı ki, (*rabbüke*) senin Rabbin ey Muhammed-i Mustafâ, ey Rasûlüm, ey benim Rasûlüm...” (*Rabbüke*)’de *ke* zamiri geldiği için, “senin Rabbin” diye hitabın Peygamber Efendimiz’e olduğu âşikâr oluyor. (*Li’l-melâiketi*) “Meleklerle Rabbin demişti ki: (*Innî câilün fî’l-ardı halîfeh*) Ben yeryüzünde bir halife yapacağım!”

Bu *iz*, “İşte o zamanı hatırla, o zaman var ya...” mânâsına gelen bir edat. Birçok ayet-i kerimelerin başında, böyle mâzîde olan bir şeyi yâd etmek, hatırlatmak bahis konusu olduğu zaman geçer. Meselâ:

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ

(البقرة: ۱۲۷)

(*Ve iz yerfeu ibrâhîmü’l-kavâide mine’l-beyti ve ismâîl*) “Hani, yâd eyle o zamanı ki, İbrâhim Beytullah’ın temellerini yükseltiyordu ve İsmâil de ona yardım ediyordu.” (Bakara, 2/127) Böyle birçok ayet-i kerimelerde geçiyor.

(*Kàle*) “Dedi” demek. Dedi demek ama, biz “Allah-u Teâlâ Hazretleri dedi.” demiyoruz, edeben “buyurdu” diyoruz. Çünkü dedi sözü, sıradan insanların birbirleriyle konuşmasında çok kullanılan bir kelime. Onun için biz, Allah-u Teâlâ Hazretleri *kàle* fiilini kullandığı zaman, “buyurdu ki” diyoruz hürmeten. Buyurmak aslında, emretmek demek... Onun her sözü bir emir, başımızın tacı olduğu için, öyle bir edeble söylüyoruz, tercümeyle öyle yapıyoruz.

(*Rabbüke*) “Ey Rasûlüm, senin Rabbin...”
Yâni, Peygamber Efendimiz’e Allah-u Teâlâ Hazretleri “Ben Azîmü’ş-şân” demiyor, “Senin Rabbin” diye bildiriyor. Kendisinin böyle dediğini, bu ifadeyle bildiriyor. Böyle kullanma, azamet ifade eden bir kullanma. Yâni, “Ben böyle söyledim.” demeyip de, “Senin Rabbin hani demişti ki...” diye söylemek, bir saygı ve azamet ifade eden kullanım şekli Arapça’da.

(*Melâikeh*) *Melek* kelimesinin bir çoğulu. *Emlâk* diye de çoğulu gelir. Ama *emlâk*, *mülk* kelimesinin de çoğulu olduğundan, biz onu pek kullanmıyoruz. Fakat hadis-i şeriflerde ve başka ibarelerde bazen *emlâk* sözü de geçer. *Emlâk* ve *melâike*, melekler demek. Allah-u Teâlâ Hazretleri’nin yarattığı mübarek varlıklar. Hiç Allah’a âsi olmayan, emrettiğini derhal yapan mutî varlıklar, itaatkâr varlıklar melekler.

(*Ve iz kâle rabbüke li’l-melâiketi*) “Meleklerle Rabbin hani demişti ya, o zamanı hatırla...”
Tabii hatırla denmiyor, biz onu sözün gelişi olarak, bu makamda söylendiğini ifade ediyoruz. Hatırla ve hatırlat... Yâni “Kendin bil ve bunu da kavmine anlat ve onlar da meseleyi bilsinler, bu hususa muttali olsunlar.” demek yâni.

(*Innî câilün*) *Câil*, *ceale* fiilinden ism-i fâil. “Muhakkak ki ben yapıcıyım, (*fî’l-ardı halîfeh*) yeryüzünde bir halife yapıcıyım.” demek, yapacağım mânâsına. Böyle isim cümlesinde

İsm-i fâil kullanıldığı zaman, istikbalde böyle olacak demek. Daha yaratılmamış insan nesli. (*Innî câilün fî'l-ardi halîfeh*) “Yeryüzünde bir halife yapıcıyım.” Ben yapanım sözü, yapacağım mânâsında kullanılıyor. O da Arapça'nın özelliklerinden, istikbale ait bir şeyi yaparken böyle ifadeyle anlatılır Arapça'da bazen. Tabii istikbal sigası da ayrıca var.

(*Ceale*), kılmak, yapmak mânâsına geliyor. Ama yaratmak mânâsına da kullanılır. Birçok ayet-i kerimelerde yaratmak mânâsına da geçer. Burada da: “Yeryüzünde bir halife yaratacağım!” diye meleklerle senin Rabbin demişti ya, işte o zamanı hatırla, hatırlat, yâd et!” mânâsına geliyor.

b. Halîfe Ne Demek?

Şimdi tabii, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin bir halife yaratacağını, meleklerle bildirmiş olduğunu bu cümleden anlıyoruz. *Halîfe* ne demek?..

Halîfe, faîle vezninde bir kelime. *Halefe-yahlufu-halfen* fiilinden geliyor. Bir kimsenin birisinin yerine, ondan sonra o işi yapmaya geçmesi, devam etmesi, halef olması, arkasından gelmesi, onun yerine oturması, o işi yapması mânâsına bir fiil bu. Aslında *half*, arka demek; yâni birisinin arkasından o işi yapmayı devam ettiren mânâsına geliyor.

Peygamber SAS Efendimiz müslümanları yetiştirdi, İslâm'ı tebliğ etti, kendisine indirilmiş olan Kur'an-ı Kerim'i onlara öğrettikten sonra, bir düzenli toplum meydana geldi ve bu bir devlet haline geldi; Medine Devleti... Hatta Peygamber Efendimiz çarşı pazarın usullerini, kurallarını koydu. *Medine Anayasası* diye, Prof. Hamidullah Bey'in kitaplarında yazılıdır onun maddeleri; her şeyi düzenledi.

Sonra, kendisi elçiler gönderdi civardaki devletlere:

“—Ben Allah'ın Rasûlü'yüm, Allah bana Kur'an-ı Kerim'i indirdi, İslâm dinini öğrettirdi, koydu yeryüzüne... İslâm'dan hak din olarak râzı olduğunu beyan etti. Allah indinde geçerli olan din İslâm'dır, siz de müslüman olun!” diye onun zamanında sağ olan, yaşamakta olan hükümdarlara İslâm'ı tebliğ etmek için elçiler gönderdi.

Kendisine elçiler geldi. Bizans imparatoru Heraklius'a¹ elçi gönderdi. O zamanki Habeş imparatoru Necaşî müslüman oldu. Hatta vefat edince, Peygamber Efendimiz gıyabında cenaze namazı kıldı. Mısır emirine böyle mektup ve hediyeyle elçi gönderdi. O da bir takım hediyeler ile, gönül alıcı şekilde elçileri geri gönderdi.

İran'a elçi gönderdi. İran hükümdarı Peygamber Efendimiz'in mektubunu parçaladı ve elçisini şehid eyledi. O zaman Peygamber Efendimiz:

¹ Doğu Roma İmparatoru (5 Ekim 610 - 11 Şubat 641)

“—Benim mektubunu parçaladığı gibi, onun da mülkü parça parça olsun; Allah dağıtsın, parçalasın!” diye beddua edince, oğlu o hükümdarı öldürdü, böylece Allah onu cezalandırdı. Mülkü de hazineleriyle müslümanların eline geçti.

Yâni, tam bir devlet düzeni kuruldu Medine’de, onu anlatmak istiyoruz, asıl mesele... Ondan sonra da Peygamber Efendimiz’in arkasından bu düzenin, İslâmî yönetimin devam etmesi için müslümanlar başlarına birisini seçtiler. Bu ehl-i sünnetin inancına göre, nasb ile Ebû Bekr-i Sıddîk RA idi. Arkasından o makama geçtiği için ona, (*halîfetü rasûli’llâh*) “Allah’ın Rasûlü’nün halifesi” denildi.

Böylece *halîfe* sözü, müslümanların yönetiminde en yüksek salâhiyete sahip, en büyük yönetici, başkan mânâsına o zamandan beri böyle kullanıldı. Her ne kadar müslümanlar bir tek yöneticinin idaresinde olmayı devam ettiremediler ve parçalandılarsa da; Osmanlılar o hilafet müessesesini Abbasîlerden naklen kendilerine devraldılar ve uzun zaman, asırlarca, bu hilafet Osmanlılarda bulundu.

Şimdi, “Yeryüzünde ben bir halife yapacağım, yaratacağım!” dedi senin Rabbin meleklerle... Bu halife, tabii biz hemen halife kelimesini bildiğimiz için, hilafet müessesesini bildiğimiz zaman, hemen bir devlet başkanı, bir yönetici hatırlıyoruz ama, müfessirlerin ilk izahı böyle değil, ittifak ettikleri mânâ bu değil, şöyle tefsir ediyorlar:

أَيُّ قَوْمًا يَخْلِفُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا قَرْنًا بَعْدَ قَرْنٍ

وَجِيلاً بَعْدَ جِيلٍ

(*Ey kavmen yahlüfü ba'duhüm ba'dan, karnen ba'de karnin, ve cîlen ba'de cîlin.*) diye açıklamışlar. Halife sözünün sahih, ciddî tefsir kitaplarında ilk açıklaması bu.

(*Ey*), edat-ı tefsirdir. Yâni, daha önceki ibarenin açıklaması olacağı zaman, başına *ey* gelir. Biz *ey*'i hitap olarak kullanıyoruz, “*Ey filanca!*” diye. Arapça'da o mânâ da var. Fakat *ey*, yâni mânâsına gelir. *Ya'nî* sözü de, çekimli bir muzari fiil olduğundan, bazen *ya'nî* diye kullanılır. Yâni gaib sîgası, üçüncü tekil şahıs. Bazen de *a'nî* diye kullanılır makamına göre, “Ben diyorum ki” mânâsına, mütekellim sîgası, yâni birinci tekil şahıs. Onun için *ey*, *ya'nî*'den daha çok kullanılan edat-ı tefsirdir.

Yâni, “Bir kavim yaratacağım ki, ondan sonrası evvelkilere halef olacak; bir asırdan sonra gelen öteki asırdakiler, evvelki asırdakilere halef olacak; sonraki nesiller önceki nesillere halef olacak...” demek mânâsını almışlar.

Buna delil olarak da, başka ayet-i kerimeleri de söylüyorlar. Meselâ bir ayet-i kerimede geçiyor ki:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ

(الأنعام: ١٦٥)

(*Hüve'llezî cealeküm halâife'l-ard*) “O Allah'tır sizleri yeryüzünün halifeleri kılan.” (En'am, 6/165) Yâni bütün insanlar halife oluyor.

وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ

(النمل: ٦٢)

(*Ve yec'alüküm hulefâe'l-ard*) “Ve sizleri yeryüzünün halifeleri kıldı.” (Neml, 27/62)

Başka bir ayette, bu iyi insanlar diye birilerini anlattıktan sonra:

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا

الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا

(مريم: ٥٩)

(*Fehalefe min ba'dihim halfün edâu's-salâte ve'ttebeu's-şehvâti fesevfe yelkavne gayyâ.*) “Onların arkasından bir takım halef-selef meselesinde başkaları geldi, başka nesiller geldi. Onlar namazı bıraktılar, şehvetlerine tâbi oldular. Tabii onlar cehenneme atılacaklar.” (Meryem, 19/59) buyruluyor.

Bu ayetlerden anlaşılıyor ki, (*Halfun ba'de halfin*) “Halife yaratacağım; yâni, böyle peş peşe, nesiller boyu birbirlerine halef ola ola, devam edecek bir takım varlıklar yaratacağım.” mânâsına demiş olduğunu ifade ediyorlar. Tabii bu bir açıklama.

Halîfeten, cins isim olarak gelmiş. Yâni, (*innî câilün fî'l-ardı'l-halîfete*) demiyor. Belirli bir kelime olarak, belirli bir şahsı kaseder şekilde olsaydı, *elif-lâm*'lı gelecekti Arapça'da, ma'rife gelecekti. O zaman burada anlaşılıyor ki, böyle cins isim olarak gelmesi, özel isim olarak, belirli isim olarak gelmemesi; (*lem yürid âdeme aynen*) ilk insan, ebü'l-beşer Hazret-i Adem AS'ı kasedetmediği anlaşılıyor.

Zâten melekler de, “Yeryüzünde fesad çıkartan ve kanlar döken bir varlık mı yaratacaksın?” diye söyledikleri için, Hazret-i Adem de Allah'ın peygamberi olduğundan, peygamberler de büyük günahları işlemekten mâsum olduklarından, Adem AS'ın kasedilmediği oradan da anlaşılıyor.

c. Meleklerin Soru Sormaları

Yâni yeryüzünde böyle bir varlık cinsi yaratacağını, Allah-u Teâlâ Hazretleri bildirmiş oluyor. Yâni, “O olayı hatırlamaya devam et, bilmeye devam et, anlat bunları kavmine!” diye ifade devam ediyor. Tabii melekler de diyorlar ki, (*kâlû*) dediler ki:

(*E tec'alü fîhâ men yufsidü fîhâ ve yesfikü'd-dimâ'*) Buradaki *e*, soru edatıdır. (*E tec'alü fîhâ*) “Yaratıyor musun, yaratacak mısın yâ Rabbi, (*men yüfsidu fîhâ*) o kimseleri, o varlıkları ki, orada ifsad ediyorlar ortalığı?.. İfsad eden, bozan, fesad çıkartan varlıkları mı yaratacaksın? (*Ve yesfikü'd-dimâ'*) Kanlar döken varlıkları mı yaratacaksın?..”

(*Ve nahnü nüsebbihu bi-hamdike*) Bu ve ile başlayan cümle hal cümlesi. *Nahnü*, biz demek Arapça'da. "Biz seni hamd ederek sana tesbih ediyoruz. (*Ve nukaddisü lek*) Seni takdis ediyoruz. Biz seni tesbih ederken, hamd ederek, seni takdis ederken, bu vaziyetteyken, hal bu iken, durum böyleyken; orada sen fesad çıkartacak, kanlar dökecek bir varlık cinsi mi yaratacaksın?.." dediler melekler.

Şimdi tabii, meleklerin bu sözü itiraz değil kesin olarak. Hased de değil, kıskanmak da değil. Neden?.. Çünkü, meleklerin vafında Allah-u Teâlâ Hazretleri buyuruyor ki:

لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ

(الانبیاء: ٢٧)

(*Lâ yesbikùnehû bi'l-kavli*) "Allah'ın râzı gelmeyeceği, onlara müsaade etmeyeceği bir sözü söyleyecek varlıklar değil onlar." (Enbiyâ, 21/27)

Onlar öyle nefsaniyete sahip varlıklar değil. Nefsi olan insan, nefsinden dolayı nefsi kabırır, nefesine mağlub olur, itiraz eder; kızar, itiraz eder; kıskanır, hased eder, itiraz eder... Melekler öyle nefsâniyetten müberrâ olarak yaratılmış olduklarından, onların böyle bir şeyi yok. Sonra:

لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

(التحریم: ٦)

(*Lâ ya'sûna'llàhe mâ emerahüm ve yef'alûne mâ yû'merûn*) “Ne emrederse onu yaparlar, Allah’a âsi gelmez bu varlıklar.” (Tahrim, 66/6)

Onun için, bu sözleri itiraz değildir, hased değildir. Tabii bu ayetleri okuyup yazan insanlardan, elbette böyle söyleyenler çıkmıştır ama, kesin olarak böyle olmadığı anlaşılıyor.

Peki ne oluyor?.. Bir kaç şey olabilir. Bir, bilgi öğrenmek için, meselenin hikmetini anlamak için olabilir, buna *isti'lâm* derler, yâni bilgi almak; ve *istikşâf* derler, yâni işin mahiyeti, esrarının perdesi kaldırılınsın da, görülsün mânâsına. Öğrenmek olabilir, hikmetini anlamak için izah istemek olabilir bu soru. (*E tec'alü fîhâ*) “Öyle bir varlık mı yaratacağsın yâ Rabbi?..” sözünün mânâsı.

Üçüncüsü de ne olur?.. Taaccüb olur, şaşırma olur. Çünkü Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin en sevmediği şey, fitne fesad çıkartmaktır. Ayet-i kerime var:

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ

(البقرة: ٢٠٥)

(*Va'llàhu lâ yuhibbu'l-fesâd*) “Allah fesadı sevmez. Fitneyi, fesadı, karışıklığı, bozgunculuğu Allah sevmez.” (Bakara, 2/205) E şimdi, Allah'ın sevmediği işi yapacak, kendisine âsi gelecek, zulmedecek bir varlık yaratılıyor. Kan dökmek de çok büyük zulümdür. Allah-u Teâlâ Hazretleri, fitnenin

kan dökmekten daha şiddetli olduğunu beyan etmiştir ayet-i kerimelerde. Şaşırıyorlar. Yâni, “Böyle bir varlığı Rabbimiz niye yaratıyor?” diye taaccüb ettiklerinden, bu soruyu sormuş oluyorlar.

Onların bu soruları, mahiyetini anlamak için, ya da esrarını, iç yüzünü öğrenmek için, ya da şaşkınlıklarından... Tabii şaşırıp da taaccüb ettiklerinden, yine bu şeyi soruyorlar. Sorularına karşılık, (*Kâle*) “Buyurdu ki Allah-u Teâlâ Hazretleri: (*Innî a’lemu mâ lâ ta’lemûn.*) Ben sizin bilmediğinizi bilirim!”

(*Innî*) “Hiç şüphe yok ki, muhakkak ki, (*a’lemu*) ben bilirim.” *Alime-ya’lemu*’dan mütekellim sîgası. (*Mâ lâ ta’lemûn.*) “Şol şeyi ki, siz onu bilemeyeceksiniz, bilemiyorsunuz; bilemeyeceğiniz, bilmediğiniz şeyleri ben bilirim!” Yâni, “Bunun yaratılışında nice nice hikmetler var ki, siz onları bilemezsiniz, bilmeniz mümkün değil. Ben her şeyi bildiğim için, bunu yaratmayı murad eyledim.” diye buyurmuş.

Tabii Allah-u Teâlâ Hazretleri meleklerine, daha yaratılmamış bir varlıktan bahsediyor, anlatıyor. Onlar da o yaratılmamış mahlûkun yeryüzünde, istikbalde yapacağı fesad çıkartmak, kanlar dökmek meselesini söylüyorlar ve taaccüb ediyorlar bu şeye... Neden?..

Çünkü Allah-u Teâlâ Hazretleri, onlara bazı şeyleri bildirdi. O, yaratılmışların istikbalde yapacağı şeyleri meleklerle bildirdiği için,

melekler de o bildirme üzerine, bildikleri kadarıyla hayretlerini ifade ettiler. Hikmetini anlamak için böyle bir söz söylediler. Ama tabii, Allah-u Teâlâ Hazretleri bildirmediği şeyleri beyan etti. “Ben sizin bilmediklerinizi de biliyorum.” dedi. Çok hikmetler var bu şeyde... Nedir onlar, onları biraz sonra açıklayacağız.

(*Ve nahnü nüsebbihu bi-hamdike ve nukaddisü lek*) “Biz seni hamd ederek, sana tesbih ediyoruz, seni takdis ediyoruz.” Bu kelimeleri izah edelim. Tabii bu fesad çıkartmak ve kan dökmek meseleleri hakkında, bir iki izah daha var. Onu da sonra, sözümün arkasından söyleyeceğim.

Tesbih etmek, *Sübhâna'llah* demek. (*Nüsebbihu bi-hamdike*) “Yâ Rabbi, biz senin hamdinle seni tesbih ediyoruz.” diyor melekler. Hamd ile tesbih etmek ne demek?.. Hamdin ne olduğu, Fatihâ Sûresi'nin ilk ayetinde açıklaması yapılmıştı. Öğmek diyelim kısaca. Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin şânını ifade eden sıfatlarını beyan ederek tesbih etmek, Allah-u Teâlâ Hazretleri'ni yâd etmek demek oluyor. *Tesbih*; noksanlardan, eksikliklerden münezzehe olduğunu ifade etmek demek.

Yâni, insan meselâ bir elmayı görse... Anlaşılsın diye misal bulmaya çalışıyorum, misal veriyorum. Elma, rengi çok güzel... Alıyor, ısırıyor ama, daha tam olmamış “Yâ bu biraz daha tadını bulmamış, ağacında on gün daha kalsaydı daha iyi olurdu.” diyoruz.

Yâni tadında bir eksiklik var. Veyahut, evin her şeyi güzel de, bahçesi tanzim edilmemiş. Diyoruz ki: “Yâ ev çok güzel ama, bu eve bu bahçe yakışmamış.” Yâni bir şeyi eksik olduğu zaman, kemâline noksan geliyor, insan ondan rahatsız oluyor.

Tesbih ne demek?.. Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin her işinin, her sıfatının tam, kâmil, mükemmel olduğunu ifade etmek demek. Hiç bir noksanının, eksikliğinin olmadığını ifade etmek demek... *Sübhâna'llah* demek o... Yâni, “Yâ Rabbi, senin hiç bir eksiğin, noksanın yok!” denmiş oluyor. Bu da çok kıymetli bir söz.

Allah-u Teâlâ Hazretleri'ni düşünürken, onun hiç bir acizliği, hiç bir güçsüzlüğü, hiç bir bilgisizliği; daha başka bir insanların üzerinde, varlıkların üzerinde gördüğümüz zaman rahatsız olduğumuz, beğenmediğimiz hiç bir eksik sıfatı yok... “Her türlü noksandan müberrâsın, münezzehsin; her türlü kemâl sıfatları ile muttasıfsın!” diye överek, melekler Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne tesbih edip duruyorlar.

Takdis ne demek? *Takdis* aslında *tathir* demek, temizlemek demek, pâk eylemek demek. Yâni Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin sıfatlarının tertemiz olduğunu; müşriklerin ifade ettiği, ona yamadıkları, onun hakkında söyledikleri abuk sabuk sözlerden münezzeh olduğunu; Allah'ı düşünürken kafalarında teşekkül etmiş olan abuk sabuk sıfatlardan münezzeh olduğunu ifade etmek, temizlemek.

Onun için meselâ, Kudüs ve çevresine *el-Ardu'l-Mukaddese* deniliyor. *Kudüs* sözü de zâten, temiz belde demek. Yâni mukaddes topraklar. Ne demek?.. Temiz topraklar demek, yâni mutahhara mânâsına. Mekke-i Mükerreme diyoruz, Medine-i Münevvere diyoruz. Peygamber Efendimiz'in türbesine de *Ravzâ-i Mutahhara* diyoruz, temiz mânâsına. İşte takdis etmek de böyle; pis, eksik, kötü, yakıştıрма kelimeler, sıfatlardan tertemiz, pâk yüce olduğunu ifade etmek demek.

Melekler tabii, onların işi böyle Cenâb-ı Hakk'a hamd etmek, takdis etmek. Nitekim Peygamber SAS'in bir hadis-i şerifi var. Buyurmuş ki Peygamber SAS Efendimiz:

(Kâle aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Mânâsı şöyle: "Peygamber SAS Mi'rac'a çıktığı zaman, meleklerin Allah-u Teâlâ Hazretleri'ni tesbih ettiklerini; semâları geçerken meleklerin Rabbu'l-âlemin'i hangi kelimelerle tesbih ve takdis ettiğini hadis-i şeriflerde okuyoruz. Onu okuyacaktım ama, şimdi bulamadım satırların arasında..."

Öyle işleri tesbih etmek, hamd etmek, takdis etmek. Cenâb-ı Hakk'a övgülerle, şânına lâyük sıfatlarıyla onu yâd etmek... Meleklerin işleri bu iken, yâni Allah'a hiç âsi olma durumları yok, dâimâ itaat halindeler... Dâimâ hamd, tesbih ve takdis halindeler... Bütün bunlara rağmen, Allah-u Teâlâ Hazretleri yeryüzünde insan neslini yaratıyor. Tabii bunun çeşitli hikmetleri var.

d. Ben Sizin Bilmediğinizi Bilirim

Şimdi, (*Innî a'lemu mâ lâ ta'lemûn.*) “Ben sizin bilmediğinizi bilirim!” ne demek? Onun izahında yazılanları biraz okuyalım:

Evet, insanların bir kısmı kan dökcek, fesad çıkartacak ama, Allah onların içinden sıddîklar, peygamberler, mübarek kullar çıkartacak. Yâni sıddîklar çıkacak, canını Allah yoluna veren şehidler olacak, sâlih kullar olacak, âbidler olacak, zâhidler olacak... İbadetle ömrünü geçiren, dünya menfaatlerine takılıp ahiretini ihmal etmeyen; aksine dünya menfaatlerini eliyle itebilip, ahiret için çalışan Allah'ın evliyası olacak; ebrâr olacak, ahyâr olacak, mukarrebûn olacak, Allah'a yakın kullar olacak... İlmiyle âmil, ilmini uygulayan, bildiğini tatbik eden âlimler olacak... Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne huşûyla ibadet eden kullar olacak. Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin âşık-ı sâdıkları olacak. Rasûlüne en güzel tarzda ittibâ eden insanlar olacak. Onlar da güzel.

İnsan itaatli olduğu zaman, çok yüksek derece kazanıyor. Çünkü umûmî kâide olarak biliyoruz, bir işte zahmet, meşakkat ne kadar çok olursa, onun mükâfatı da, sevabı ecri de o kadar fazla oluyor.

Şimdi Allah-u Teâlâ Hazretleri meleklere nefis vermemiş, onlar zikr ü tesbih ile meşguller. İnsanoğluna ise, imtihan için nefis vermiş. Tam da karşısında düşman, (*addüvvün mübîn*) açık bir düşman olarak şeytan da var. O da onu kandırmaya uğraşiyor. Adem Atamızı cennetten

çıkartacak aldatmacalar yaptığını, Kur'an-ı Kerim'den biliyoruz. Adem AS'ın neslini de böyle kandırmak için uğraşıp duruyor. Hatta Adem AS'ın bir oğlunu katil yapmış, öteki kardeşini öldürttürmüş, kandırmış hased duygusuyla... Bütün bunları biliyoruz.

Şimdi, insanoğlunun müşkilatı çok. İyi bir kul olması için karşısına çıkan mânîler çok. Nefsi bir mânî, şeytan bir büyük mânî, büyük bir belâ... Dünyanın güzellikleri, nimetleri var. Nefsini onlardan çekebilip Allah'a güzel ibadet etmesi lâzım!.. Çeşitli mânîler varken, eğer Allah'a güzel kulluk edebiliyorsa, o zaman birçok müşkili atlayıp, imtihanları geçip de iyi kulluğu yaptığı için, onun mükafatı çok olacak.

(*Innî a'lemü mâ lâ ta'lemûn.*) “Ben sizin bilmediğiniz nice nice şeyleri, bilmediklerinizi bilirim.” Bu hususta bir izah daha olduğunu söyleyecektim. İbn-i Abbas RA rivayet etmiş ki... O da tabii, Peygamber Efendimiz'in sevdiği alim gençlerden birisiydi, Peygamber Efendimiz'in sağlığında... Amcazâdesi, Kur'an-ı Kerim'i çok iyi bilen bir kimse... O konuştuğu zaman, her halde bir yere, bir belgeye, bir bilgiye dayanarak konuşur. Ondan, yâni Hazret-i Abbas'ın oğlu Abdullah'tan rivayet olunmuş ki:

إِنَّ أَوَّلَ مَنْ سَكَنَ الْأَرْضَ الْجِنُّ فَأَفْسَدُوا فِيهَا
وَسَفَكُوا فِيهَا الدِّمَاءَ وَ قَتَلَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا

(ابن جرير عن ابن عباس)

(*Inne evvele men sekene'l-arda el-cin*)
“Allah dünyayı yarattığı zaman, yeryüzüne ilk önce cinleri, cin taifesini iskân etmiş.”
Cin ne demektir?.. Görünmeyen varlıklar. Bu görünmeyen varlıkların çeşitleri var tabii. Cinlerin mü'minleri var, kâfirleri var. (*Feefsedû fîhâ*) “O cinler, yeryüzünde bozgunculuk, fesad çıkarttılar, (*ve sefekû fîhe'd-dimâ'*) yeryüzünde kanlar döktüler, (*ve katele ba'duküm ba'dà*) birbirlerini öldürdüler.”

Demek ki, bu ifadeden anlıyoruz ki; yeryüzüne insanların iskânından evvel, görünmez cin taifesi iskân edilmiş ama, onların kâfir olanları bir takım böyle itaatsizlik, isyan, zulüm, günah olan işler yaptıklarından, Allah-u Teâlâ Hazretleri buyurmuş oluyor ki: (*Innî a'lemu mâ lâ ta'lemûn.*) “Ey melekler, siz, ‘Biz hep tesbih ediyoruz, tenzih ediyoruz.’ diyorsunuz ama, ben sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.”

Meselâ:

كَانَ مِنَ الْجِنَّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ

(الكهف:٥٠)

(*Kâne mine'l-cinni fefesaka an emri rabbihî*)
“İblis de cinlerden, cin taifesinden bir çeşit idi. Ama Allah'ın emrine âsi oldu.” (Kehf, 18/50)

“Bak hepiniz itaatli değilsiniz. İçinizden sizin taifenizden böyleleri var. Sonra işte o yeryüzüne gönderilmiş olanlar da böyle fesadlar çıkarttılar. Onun için, başkaları fesad

yapmış olduğu için, ifadeniz gerçeği tamamıyla ifade etmiyor. (*Innî a'lemu mâ lâ ta'lemûn.*) Sizin bilmediğiniz şeyleri ben biliyorum.” buyuruyor Allah-u Teâlâ Hazretleri.

Rivayetler arasında, Ebü'l-Âliye'den şöyle bir nakil var:

خَلَقَ اللهُ الْمَلَائِكَةَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ

وَخَلَقَ الْجِنَّ يَوْمَ الْخَمِيسِ

وَخَلَقَ آدَمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَكَفَرَ قَوْمٌ مِنَ الْجِنَّ

فَكَانَتِ الْمَلَائِكَةُ

تُهْبِطُ إِلَيْهِمْ فِي الْأَرْضِ فَتُقَاتِلُهُمْ بِبَغْيِهِمْ

(*Haleka'llàhu'l-melâikete yevme'l-erbiâi, ve haleka'l-cinne yevme'l-hamîsi, ve haleka âdeme yevme'l-cumuati, ve kefera kavmün mine'l-cinni fekâneti'l-melâiketü tühbitu ileyhim fi'l-ardı fetukâtilühüm bi-bağyihim.*)

Gün olarak söyleniyor ama, devir kastediliyor:

“Allah-u Teâlâ Hazretleri önce melekleri yarattı, sonra cinleri yarattı, sonra Adem AS'ı yarattı. Cinler yeryüzünde fitne fesad çıkarttılar. Kanlar dökünce, melekler onları terhib için, inip cezalandırdılar. Bu yaratılan insanlar da öyle yapar diye, onun için, (*E tec'alü fîhâ men yüfsidu fîhâ ve yesfikü'd-dimâe*) ‘Böyle fesad çıkartacak, kanlar dökecek yeni bir mahlûk mu yaratacaksın?’ dediler.” mânâsını da, bazıları tefsirlerde yazmışlar.

Tabii Allah-u Teâlâ Hazretleri, (*Innî a'lemu mâ lâ ta'lemûn.*) “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” buyurmuştur. Bilgisinin haddi, hududu, hikmetinin sonu, nihayeti, sınırı olmadığından insanoğlunu yaratmakta nice nice hikmetleri vardır, faydalar vardır. Tabii her şeyi hikmetlidir, binlerce, milyonlarca, milyarlarca sınırsız, sayısız, hadsiz hikmetleri vardır. Çok şükür ki, el-hamdü lillâh, hamd-ü senâlar olsun ki Ademoğlunu yarattı, meleklerden ayrı bir varlık olarak... Onları yeryüzüne indirdi, yeryüzünü onlara mesken eyledi.

e. Halifenin Lüzûmu

Şimdi tabii, bu ayet-i kerimelerin üzerinde düşünen müfessirler, başka konular üzerine de tabiiyönelmişlerve onlar üzerinde konuşmuşlar. *Tefsir el-Camiü'l-Ahkâmi'l-Kur'ani Kerîm* tefsirini, muazzam eseri yazan İmam Kurtubî, “Buradan anlaşılıyor ki, yeryüzünde insanların bir halife nasbetmesi lâzım!” diye, bu ayet-i kerimeden delil çıkartmış.

Çünkü, buradaki halife kelimesini, yeryüzünde bir halife yaratacağım sözünü, o bizim anladığımız mânâda halife olarak anlayan müfessirler ve öyle izah eden izahçılar da var. Diyorlar ki:

إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً مِنِّي يَخْلِفُنِي فِي
الْحُكْمِ بِالْعَدْلِ بَيْنَ خَلْقِي

(*Innî câilün fî'l-ardi halîfeten minnî*)
“Benim nâmıma hilâfet yapacak bir varlık yaratacağım. (*Yahlifunî fi'l-hükmi bi'l-adli beyne halkî*) Benim emrim üzerine, muradım üzerine adaletle hükmedecekler; vekâleten, verdiğim salâhiyetle hilâfeten, mahlûkatım arasında adaletle hükmedecekler.” mânâsına gelir. Adem AS da, bu mânâda halifesi olmuş oluyor. O fesad çıkartmıyor, kan dökmüyor. Onlar Allah'ın iyi kulları ve tabii Adem AS'ın yolunda yürüyen ötekiler de, iyiler de, aynı şekilde Allah'a itaat yolunda yaşamışlar ve kulları arasında Allah'ın emrettiği adaletle hükmetmişlerdir .

Tabii, Adem AS'dan sonra da zaten her kavme, her topluma, onları irşâd edecek, onları doğru yola sevk edecek, nice nice peygamberlerin görevlendirilmesinden de anlaşılıyor ki, Hakk'ın emirlerini onlara öğretecek, adaletle hükmedecek, fitneyi fesadı engelleyecek kişiler lâzım!..

Bu bakımdan, bu ayet-i kerimeden, müslümanların, insanların bir halife nasb etmesi, seçmesi, başa geçirmesi gerektiği mânâsını çıkartıyorlar.

Bu halife ne yapacak, vazifesi ne?.. İhtilaf ettikleri noktada, bu devletin başındaki olan kişi ihtilafı çözsün, mazluma yardım etsin, zâlimi engellesin... Allah'ın emirlerini uygulasin, hudûd-u şer'iyye dediğimiz şer'i cezaları tatbik etsin. Nasıl şimdi afyon ticareti, satımı vs. yasaksa; onun gibi, kötü işleri yapmayı

kısıtlasın, kötülükleri engellesin... Yâni, buna benzer şeyleri, mühim işleri yapması lâzım! İnsanların darmadağın yaşamaması lâzım! Böyle bir şekilde, bu işleri yürütecek bir kişiyi seçmeleri lâzım!..

Tabii bu seçme nasıl olabilir?.. Peygamber Efendimiz'in işaretini üzere, Ebû Bekr-i Sıddîk Efendimiz'in seçildiği gibi olabilir. Veyahut da, Ebû Bekr-i Sıddîk Efendimiz'in Hazret-i Ömer RA'ı arkasına halef seçmesi gibi, salâhiyetli kişinin kendisinden sonrakini seçmesi tarzında olabilir.

Hazret-i Ömer, kendisinden sonra bu konuda karar vermeyi, sâlih insanlardan bir heyete havale etti. Onun gibi, şûrâyaya havale olabilir. Bu işi kararlaştıracak yüksek şahsiyetlerden kurulu bir heyetin, bu işi kararlaştırması şeklinde olabilir. Ya da bir toplumdaki sâlih, akli başında insanların ki, bunlara *ehlü'l-halli ve'l-akd* deniliyor; onların kararlarıyla başlarına birisini geçirmesiyle olabilir. Başlarına birisini seçip de, başkan olarak ona bey'at etmekle olur.

Yahut da, kişilerden bir tanesinin fiilen, zor kullanarak, kendi pazusunun gücüyle insanların başına geçmesi, ondan sonra nizamı tertip etmesiyle olmuştur.

f. Halife Olmanın Şartları

Tabii aslında o seçilecek kimsenin nasıl olması lâzım?.. Halife olacak şahısta olması gereken şartları, müfessirler beyan ediyorlar:

يَجِبُ أَنْ يَكُونَ ذَكَرًا حُرًّا بَالِغًا عَاقِلًا مُسْلِمًا
عَدْلًا مُجْتَهِدًا بَصِيرًا سَلِيمَ الْأَعْضَاءِ خَيْرًا
بِالْحَرْبِ وَالْأَعْرَاءِ

(*Yecibu en yekûne zekeren*) “Erkek olacak.” Neden hanım değil de erkek olacak? Çünkü hanımların yaratılışları, duygusallıkları, erkeklerde olmayan bir takım özel rahatsızlıkları, doğum gibi ve sâir mâzeretleri olabiliyor... Daha başka hikmetleri olabilir. Onun için, (*zekeren*) er kişi olacak, erkek olacak.

(*Hurren*) “Hür bir kimse olacak.” Esir olup başkasının baskısı altında, tesiri altında güdümlü bir kimse olmayacak. Hür olacak, köle olmayacak. (*Bâliğan*) “Büluğa ermiş bir kimse olacak.” Öyle küçük olmayacak. (*Âkilen*) “Aklı başında olacak, yâni deli olmayacak. (*Müslimen*) Mü’min olacak, müslüman olacak.

(*Adlen*) Adaleti çok iyi yapacak.” Burada *âdilen* demedi de, *adlen* ifadesini kullandı, okuduğum İbn-i Kesir tefsirinde. *Adl*, yâni adalette çok ileri olmaktan dolayı, masdarla tesmiye derler buna. *Âdil* deseydi, yâni adaleti zaman zaman yapıyor filan. Öyle değil, *adlen*; tamâmen *âdil* olacak.

(*Müctehiden*) “Çalışkan olacak. (*Basîran*) Basiretli olacak. (*Selime’l-a’dài*) Uzûvları sâlim olacak; kör olmayacak, topal olmayacak, çolak olmayacak.. vs. (*Habîren bi’l-hurub*) Siyaseti, harbi, darbı iyi bilen bir kimse olacak.

(*Ve'l-a'râi*) Çeşitli fikirleri, usülleri bilen bir kimse olacak bu siyasette, harpte ve sâirede.”

Bazıları demişler: (*Kureşiyyen*) “Kureş'ten olacak.” Yâni, hadis-i şeriflerde Peygamber Efendimiz öyle olmasını ifade etti diye. Bazıları da, *Hâşimî* olması şartını koşmuşlar. Ama bu şart değildir; yâni *Hâşimî* olmasa da, Kureş'in başka kabilesinden de olsa olur.

Bazıları *ma'sum* olması lâzım, yâni günahlardan korunmuş bir kimse olması lâzım diyorlar. Meselâ, İranlıların kanaati böyle... Tabii böyle bir şart yoktur diye, ehl-i sünnette beyan etmişler. Çünkü beşer, hataları olabilir.

Tabii, açıkça küfre delâlet eden durumu olursa, azledilebilir. “Kendi kendisini azledebilir mi?” sorusunu sormuşlar. Bu da ihtilaflı bir konu... Meselâ Hazret-i Hasan Efendimiz, bazı insanlar tarafından kendisi halife seçilince, Muaviye'nin karşısında, kendi kendisinin hilafetinden vazgeçti. Ama tabii şartlar dolayısıyla, özrü olduğu için böyle oldu. Ve bu davranışından dolayı da methedildi.

Bir de, “Bir zamanda, bir halifeden başka bir kaç tane halife olabilir mi?” meselesi üzerinde ifadeler var, bu hilafet konusu buraya girmiş olduğu için... Ekseriyet icmâ etmiş ki, bir tane olacak. En büyük sultan ve bütün müslümanların başkanı tek kişi olması lâzım! Çünkü çok olduğu zaman, farklı düşüncelerden, ümmetin bütün meselelerinde birlik olmayabilir. Bir tane olması lâzım demişler.

Bazı alimler de, eğer mesafeler çok uzunsa, ayrıysa çeşitli kıtalar, uzun mesafeler, ulaşım

imkânları, iletişim imkânları olmadığı o zamana göre hüküm vermişler. “O zaman, iki veya daha fazla, böyle sâlih yönetici caiz olabilir.” diye, bu şekildeki kanaatlerini beyan etmişler.

Tabii muhakkak ki, müslümanların böyle kendilerini hakka, hayra sevk edecek, İslâm’ın menfaatlerini birinci dereceden düşünecek, İslâm için çalışacak bir teşkilatlarının olması; onun da, bir başkanının olması mutlaka gerekli diye icmâ vâkî olmuş.

g. Bu Devirde İslâm’ın Sahibi Yok!

Allah-u Teâlâ Hazretleri müslümanların yardımcısı olsun... Şimdi ben böyle diyar diyar gezerken görüyorum, bakıyorum, yönetimlere bakıyorum, toplumların düzenine bakıyorum; aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, üzülüyorum.

Şimdi geldiğim ülkede bakıyorum; gümrük muameleleri, pasaport işlemleri nasıl, insanların davranışları nasıl?.. Mukayese ediyorum. Sonra bu memlekete kim hakim?.. Yönetim kimde, ticaret kimde, kazanç kimde, söz kimde?.. Bakıyorum ki, maalesef Ümmet-i Muhammed’in çok eksiklikleri var, çok büyük eğitim ihtiyaçları, açıkları var. İşleri muntazam yapma konusunda, çok eğitime ihtiyaçları var. İyi evsafly insan yetiştirmeye çok dikkat etmeleri lâzım!..

Kendimizi iyi yetiştirmeye gayret edelim! Evlâtlarımızı da çok çok iyi yetiştirmeye gayret edelim!..

Tabii İslâm'ın sahibi yok bu devirde, bu asırda...
Yâni, kim müslümanların haklarını düşünecek
ve sırf onun için var gücüyle çalışacak?..

Kosova'da zulüm var!.. Öldürülüyor, öldürülüyor,
öldürülüyor zavallı müslümanlar... Bir haksızlık
var ama, kimse arka çıkmıyor. İşte Amerika
biraz kalkıyor bir şeyler yapmak için; Avrupa
biraz şey yapıyor ama, onlar da işin şurasını
burasını düşünerek, işi sallıyorlar. Sallarken de,
öbür tarafta ölenler ölüyor, kalanlar kalıyor.
Peki bunları kim düşünecek?..

İşte Bosna'da nice insan öldü... İşte
Afganistan'da nice insan öldü... Haksız
hücumlarla, tecavüzlerle oldu bunlar,
hakları gasb edildi. Bir yerde müslümanlar
ekseriyetteyse, orada müslümanların hakim
olması lâzım ama, yine mağdur... Ekalliyette
ise yine mağdur...

Allah hepimizin yardımcısı olsun... Rızasına
uygun yaşamayı nasib eylesin... Hem dünyada,
hem ahirette aziz ve bahtiyar eylesin...

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler,
*es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve
berekâtühû!..*

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

02. 03. 1999 - AKRA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak
ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü